

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.І. ВЕРНАДСЬКОГО
Навчально-науковий інститут управління, економіки та
природокористування
Кафедра публічного управління та економіки

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор інституту
_____ **В.Г. Горник**
_____ 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС ПРОЦЕСІВ”

освітній рівень Бакалавр

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальність
(спеціалізація) 051 Економіка

освітня програма Організація бізнесу

тип дисципліни Вибіркова

Київ – 2020 рік

Розробник: Ю.Д. Музика, к.держ.упр., доцент, доцент кафедри публічного управління та економіки

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри публічного управління та економіки

Протокол від 17 листопада 2020 року № 5

Завідувач кафедри публічного
управління та економіки

С.О. Кравченко

Погоджено:
Гарант освітньої програми

С.В. Сімак

© ТНУ імені В.І. Вернадського, 2020

© Ю.Д. Музика, 2020

1. Опис навчальної дисципліни

<i>Найменування показників</i>		<i>Розподіл годин за навчальним планом</i>		
Кількість кредитів:	4	Вид занять	Форма навчання	
Загальна кількість годин:	120		Денна	Заочна
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом:	2	Лекції:	16	8
Семестр:	4	Практичні заняття:	-	-
Тижневе навантаження (год.):		Лабораторні заняття:	-	-
аудиторне:	2	Семінарські заняття:	16	6
самостійна робота:	6	Самостійна робота:	88	106
Форма підсумкового контролю:	Залік	Консультації:	-	-
Мова навчання:	українська	Індивідуальні заняття:	-	-

Консультативну допомогу здобувачі вищої освіти можуть отримати у ННП кафедри публічного управління та економіки, які безпосередньо проводять заняття або звернувшись з письмовим запитом на електронну пошту за адресою muzyka.yuliia@tnu.edu.ua.

2. Програма навчальної дисципліни

Передумови для вивчення дисципліни:

Препозит:	Постпозит
Інформаційні технології Оптимізаційні методи та моделі Основи бізнесу Національна економіка	Бухгалтерський облік Бізнес планування Організація бізнесу Антикризові заходи в бізнесі

Мета вивчення дисципліни:

Формування у студентів теоретичних і практичних знань з основ створення моделей бізнес-процесів, їх використання для підсилення фінансово-господарської та маркетингової діяльності підприємств та організацій будь-якої галузі економіки та форми власності; ознайомлення із сучасними інформаційними технологіями та їх використанням для побудови моделей; вивчення технологій конструювання та програмування для систематизації бізнес-процесів..

Очікувані програмні результати навчання за дисципліною (за Освітньою програмою):

ПРН8. Застосовувати відповідні економіко-математичні методи та моделі для вирішення економічних задач.

ПРН13. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання соціально-економічних даних, збирати та аналізувати необхідну інформацію, розраховувати економічні та соціальні показники.

ПРН19. Використовувати інформаційні та комунікаційні технології для вирішення соціально-економічних завдань, підготовки та представлення аналітичних звітів.

Загальні та спеціальні компетентності, що формуються у процесі вивчення дисципліни

Шифр та назва компетентності	Результати навчання			
	Знання	Уміння/ навички	Комунікація	Відповідальність і автономія
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)				
ФК9. Здатність прогнозувати на основі стандартних теоретичних та економетричних моделей соціально-економічні процеси	ПРН8 ПРН19	ПРН8 ПРН19		ПРН8 ПРН19
ФК16. Здатність розуміти особливості організації і технології бізнес- процесів	ПРН8 ПРН13	ПРН8 ПРН13		ПРН8 ПРН13

Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Функціональний та процесний підходи до управління організацією

Тема 1.1. Вступ до моделювання бізнес-процесів.

Поняття процесу. Процесний підхід та процесно-орієнтована організація. співвідношення функціонального і процесного підходів. Відображення процесного підходу в міжнародних стандартах.

Тема 1.2. Кібернетичні основи управління бізнес-процесами.

Загальна інформація про бізнес-аналіз. Аналіз вимог як основа бізнес-аналізу. Основні фази розробки вимог: виявлення, специфікація, верифікація, валідація. Типи вимог. Основні проблеми аналізу вимог. Огляд методів розв'язання..

Тема 1.3. Бізнес-процес та його компоненти.

Інтерв'ювання, анкетування, семінари, «мозкові штурми». Сценарії використання. Діаграми прецедентів. Прототипування. Гнучка методологія розробки.

Тема 1.4. Еталонні та референтні моделі бізнес-процесів.

Неформалізовані методи верифікації вимог. Тестування. Формалізована верифікація. Методи валідації вимог. Ітераційні алгоритми валідації.

Тема 1.5. Методології описання діяльності.

Мова як система подання інформації. Мета-модель виявлення та специфікації вимог.

Розділ 2. Особливості створення моделей для бізнес-процесів

Тема 2.1. Інструментальні системи для моделювання бізнес-процесів.

Логічна архітектура та діаграми пакетів. Об'єктно-орієнтований підхід в проектуванні інформаційних систем.

Тема 2.2. Методики описання предметних областей діяльності.

Поняття діаграми класів та класифікатора. Система позначень на діаграмі класів. Способи представлення атрибутів. Операції та методи. Ключові слова. Стереотипи, профілі, мітки. Композиція, агрегація. Обмеження. Клас асоціації.

Тема 2.3. Методи аналізу процесів.

Діаграми послідовностей та комунікації. Основні позначення для діаграм взаємодії. Основні позначення для діаграм послідовностей. Основні позначення для діаграм комунікації.

Тема 2.4. Контролінг та моніторинг бізнес-процесів.

Події, стани, переходи. Позначення для діаграми станів. Моделювання навігації за допомогою діаграми станів.

Тема 2.5. Ланцюги Маркова.

Серверні бази даних. Серверне програмне забезпечення. Розподіл навантаження в клієнт-серверних системах. Роль балансувальника. Принцип роботи кластеру.

3. Структура навчальної дисципліни (тематичний план)

ДЕННА ФОРМА

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	Всього	у тому числі			
л		п/лаб	сем.	с. р.	
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Функціональний та процесний підходи до управління організацією					
Тема 1.1. Вступ до моделювання бізнес-процесів.	12	1		1	10
Тема 1.2. Кібернетичні основи управління бізнес-процесами.	12	1		1	10
Тема 1.3. Бізнес-процес та його компоненти.	12	2		2	8
Тема 1.4. Еталонні та референтні моделі бізнес-процесів.	12	2		2	8
Тема 1.5. Методології описання діяльності.	12	2		2	8
Разом за розділом 1	60	8		8	44
Розділ 2. Особливості створення моделей для бізнес-процесів					
Тема 2.1. Інструментальні системи для моделювання бізнес-процесів.	12	2		2	8
Тема 2.2. Методики описання предметних областей діяльності.	12	2		2	8
Тема 2.3. Методи аналізу процесів.	12	1		1	10
Тема 2.4. Контролінг та моніторинг бізнес-процесів.	12	1		1	10
Тема 2.5. Ланцюги Маркова.	12	2		2	8
Разом за розділом 2	60	8		8	44
Залік				2	
Усього годин	120	16		16	88

ЗАОЧНА ФОРМА

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	заочна форма				
	Всього	у тому числі			
л		п/лаб	сем.	с. р.	
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Функціональний та процесний підходи до управління організацією					
Тема 1.1. Вступ до моделювання бізнес-процесів.	12				12
Тема 1.2. Кібернетичні основи управління бізнес-процесами.	12	2			10
Тема 1.3. Бізнес-процес та його компоненти.	12	2			10
Тема 1.4. Еталонні та референтні моделі бізнес-процесів.	12			2	10
Тема 1.5. Методології описання діяльності.	12			2	10
Разом за розділом 1	60	4		4	52
Розділ 2. Особливості створення моделей для бізнес-процесів					
Тема 2.1. Інструментальні системи для моделювання бізнес-процесів.	12	2			10
Тема 2.2. Методики описання предметних областей діяльності.	12	2			10
Тема 2.3. Методи аналізу процесів.	12			2	10
Тема 2.4. Контролінг та моніторинг бізнес-процесів.	12				12
Тема 2.5. Ланцюги Маркова.	12				12
Разом за розділом 2	60	4		2	54
Залік				2	
Усього годин	120	8		6	106

4. Організація самостійної роботи студентів

4.1. Підготовка до семінарських занять

Тема 1.1. Вступ до моделювання бізнес-процесів.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття процесу.
2. Процесний підхід та процесно-орієнтована організація.
3. Співвідношення функціонального і процесного підходів.
4. Відображення процесного підходу в міжнародних стандартах.

Тема 1.2. Кібернетичні основи управління бізнес-процесами.

Питання до семінарського заняття

1. Загальна інформація про бізнес-аналіз.
2. Аналіз вимог як основа бізнес-аналізу.

3. Основні фази розробки вимог: виявлення, специфікація, верифікація, валідація.
4. Типи вимог.
5. Основні проблеми аналізу вимог.
6. Огляд методів розв'язання..

Тема 1.3. Бізнес-процес та його компоненти.

Питання до семінарського заняття

1. Інтерв'ювання, анкетування, семінари, «мозкові штурми».
2. Сценарії використання.
3. Діаграми прецедентів.
4. Прототипування.
5. Гнучка методологія розробки.

Тема 1.4. Еталонні та референтні моделі бізнес-процесів.

Питання до семінарського заняття

1. Неформалізовані методи верифікації вимог.
2. Тестування.
3. Формалізована верифікація.
4. Методи валідації вимог.
5. Ітераційні алгоритми валідації.

Тема 1.5. Методології описання діяльності.

Питання до семінарського заняття

1. Мова як система подання інформації.
2. Мета-модель виявлення та специфікації вимог.

Тема 2.1. Інструментальні системи для моделювання бізнес-процесів.

Питання до семінарського заняття

1. Логічна архітектура та діаграми пакетів.
2. Об'єктно-орієнтований підхід в проектуванні інформаційних систем.

Тема 2.2. Методики описання предметних областей діяльності.

Питання до семінарського заняття

1. Поняття діаграми класів та класифікатора.
2. Система позначень на діаграмі класів.
3. Способи представлення атрибутів.
4. Операції та методи.
5. Ключові слова.
6. Стереотипи, профілі, мітки.
7. Композиція, агрегація.
8. Обмеження.
9. Клас асоціації.

Тема 2.3. Методи аналізу процесів.

Питання до семінарського заняття

1. Діаграми послідовностей та комунікації.
2. Основні позначення для діаграм взаємодії.
3. Основні позначення для діаграм послідовностей.
4. Основні позначення для діаграм комунікації.

Тема 2.4. Контролінг та моніторинг бізнес-процесів.

Питання до семінарського заняття

1. Події, стани, переходи.
2. Позначення для діаграми станів.
3. Моделювання навігації за допомогою діаграми станів.

Тема 2.5. Ланцюги Маркова.

Питання до семінарського заняття

1. Серверні бази даних.
2. Серверне програмне забезпечення.
3. Розподіл навантаження в клієнт-серверних системах.
4. Роль балансувальника.
5. Принцип роботи кластеру.

4.2. Матеріали для самоконтролю

Самостійна робота студента у межах навчальної дисципліни передбачає написання та захист ним реферату до кожного розділу на одну з передбачених переліком тем за власним вибором.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ РЕФЕРАТУ

Загальний обсяг роботи (текстової частини) реферату повинен складати від 12 до 24 стандартних аркушів. Значні відступи від цієї норми небажані.

Зміст реферату повинен відповідати таким основним вимогам:

1. Необхідно дати характеристику сучасного стану проблеми дослідження і об'єкту дослідження, характеристику обраного об'єкта необхідно завершити аналізом основних проблем його розвитку та шляхів їх вирішення.

2. Виклад змісту всіх розділів роботи повинен бути логічним та послідовним. Слід уникати суперечностей та повторень.

3. Висновки й узагальнення мають бути аргументовані, враховувати досягнення науки та господарської практики у тісному зв'язку із завданням економічних реформ на сучасному етапі.

Обов'язковою умовою виконання контрольної роботи є самостійне висвітлення питань теми.

ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТИВ:

Вимоги до оформлення рефератів:

1. Роботу належить писати чорнилами без помарок та виправлень, або набирати на комп'ютері.

2. Текст має бути нормальної густоти (через 1.5 інтервали WORD). На кожній сторінці треба залишати поля для зауважень рецензента.

3. Всі сторінки роботи необхідно пронумерувати.

4. Кожному розділу і підрозділу обов'язково передує назва (заголовок), відповідно до плану реферату.

5. На першій сторінці вказується назва роботи та її тема, прізвище, ім'я та по батькові виконавця роботи.

6. На другій сторінці розміщують план роботи (чорновик плану, затверджений науковим керівником додається).

7. Наприкінці (після текстової частини) дається список літератури та використаних первинних матеріалів. При оформленні цього списку необхідно дотримуватись загальноприйнятих стандартних правил:

всі використані джерела розміщуються в алфавітному порядку;

кожне використане джерело повинне мати такі довідки: прізвище та ініціали автора, повна назва книжки, місце видання, кількість сторінок.

Назви використаних статей з періодичної преси (газет, журналів, періодичних видань та збірок) належить давати із зазначенням автора, назви статті, назви джерела, дати і номера,

наприклад:

Губський Б. Конкурентоспроможність української економіки: орієнтири макрополітики в кризових умовах // Економіка України. - 2016. - № 4. - с. 4-15;

назви статей з енциклопедій необхідно давати із зазначенням назви енциклопедії і номера тому.

Контрольні роботи й реферати без списку використаної літератури, неохайно чи неправильно оформлені, повертаються студентам для доопрацювання.

8. У тексті роботи обов'язково повинні бути посилання на використані джерела.

9. Реферат обов'язково треба проілюструвати графіками, діаграмами, картосхемами, зробленими самостійно відповідно до теми дослідження.

Перелік тем рефератів до розділу 1

1. Зміст і основні параметри бізнес-процесів підприємства.
2. Входи, виходи, клієнти, власники та керівники бізнес-процесу.
3. Підходи до опису мережі процесів підприємства.
4. Сучасні моделі бізнес-процесів.
5. Класифікація і види бізнес-процесів.
6. Поняття «наскрізного»бізнес- процесу.
7. Функціонально-орієнтовані моделі бізнес-процесів.
8. Об'єктно- орієнтовані моделі бізнес-процесів.
9. Імітаційне моделювання бізнес- процесів.
10. Сутність і структура регламенту бізнес-процесу.
11. Загальна інформація про бізнес-аналіз.
12. Основні фази розробки вимог: виявлення, специфікація, верифікація, валідація.
13. Показники оцінки бізнес-процесів.
14. Критерії оптимальності бізнес- процесів.
15. Принципи вимірювання бізнес-процесів.
16. Оцінка бізнес- процесів методом аналізу ключових факторів успіху (поняття ключових факторів успіху, оцінка важливості та рівня організації бізнес-процесів).
17. Інтерв'ювання, анкетування, семінари, «мозкові штурми».
18. Сценарії використання.
19. Діаграми прецедентів.
20. Прототипіювання.
21. Гнучка методологія розробки.
22. Неформалізовані методи верифікації вимог.
23. Формалізована верифікація.
24. Методи валідації вимог.
25. Ітераційні алгоритми валідації.
26. Мова як система подання інформації.
27. Мета-модель виявлення та специфікації вимог.
28. Текстовий опис бізнес-процесів.
29. Графічний опис бізнес-процесів

Перелік тем рефератів до розділу 2

1. Логічна архітектура та діаграми пакетів.
2. Об'єктно-орієнтований підхід в проектуванні інформаційних систем.
3. Ефективність бізнес- процесу.
4. Критерії оцінювання ефективності бізнес-процесу.
5. Класифікація бізнес-процесів із метою оцінювання їх ефективності.
6. Характерні ознаки типів бізнес-процесів.
7. Поняття діаграми класів та класифікатора.

8. Система позначень на діаграмі класів.
9. Способи представлення атрибутів.
10. Діаграми послідовностей та комунікації.
11. Основні позначення для діаграм взаємодії.
12. Основні позначення для діаграм послідовностей.
13. Основні позначення для діаграм комунікації.
14. Методології об'єктно-орієнтованого підходу до опису процесів.
15. Принципи підходу.
16. Методологія UML.
17. Види діаграм.
18. Основні елементи діаграм.
19. Події, стани, переходи.
20. Позначення для діаграми станів.
21. Моделювання навігації за допомогою діаграми станів.
22. Методології SADT.
23. Стандарт IDEF0 – проектування систем та структурно-функціонального моделювання процесів для автоматизації завдань управління підприємством.
24. Серверні бази даних.
25. Серверне програмне забезпечення.
26. Розподіл навантаження в клієнт-серверних системах.
27. Роль балансувальника.
28. Принцип роботи кластеру.

4.3. Індивідуальні завдання

Не передбачено.

4.4. Перелік питань для підготовки до підсумкового контролю

1. Поняття процесу.
2. Процесний підхід та провесно-орієнтована організація.
3. співвідношення функціонального і процесного підходів.
4. Відображення процесного підходу в міжнародних стандартах.
5. Загальна інформація про бізнес-аналіз.
6. Аналіз вимог як основа бізнес-аналізу.
7. Основні фази розробки вимог: виявлення, специфікація, верифікація, валідація.
8. Типи вимог.
9. Основні проблеми аналізу вимог.
10. Огляд методів розв'язання.
11. Сценарії використання інтерв'ювання.
12. Сценарії використання анкетування.
13. Сценарії використання «мозкового штурму».
14. Діаграми прецедентів.
15. Прототипіювання.
16. Гнучка методологія розробки.
17. Неформалізовані методи верифікації вимог.
18. Тестування.
19. Формалізована верифікація.
20. Методи валідації вимог.
21. Ітераційні алгоритми валідації.
22. Мова як система подання інформації.
23. Мета-модель виявлення та специфікації вимог.
24. Логічна архітектура та діаграми пакетів.
25. Об'єктно-орієнтований підхід в проектуванні інформаційних систем.

26. Поняття діаграми класів та класифікатора.
27. Система позначень на діаграмі класів.
28. Способи представлення атрибутів.
29. Операції та методи.
30. Ключові слова.
31. Стереотипи, профілі, мітки.
32. Композиція, агрегація.
33. Обмеження.
34. Клас асоціації.
35. Діаграми послідовностей та комунікації.
36. Основні позначення для діаграм взаємодії.
37. Основні позначення для діаграм послідовностей.
38. Основні позначення для діаграм комунікації.
39. Події, стани, переходи.
40. Позначення для діаграми станів.
41. Моделювання навігації за допомогою діаграми станів.
42. Серверні бази даних.
43. Серверне програмне забезпечення.
44. Розподіл навантаження в клієнт-серверних системах.
45. Роль балансувальника.
46. Принцип роботи кластеру.

5. Критерії та система оцінювання результатів навчання

5.1. Політика курсу

Відвідування лекційних занять є добровільним, проте враховується при підсумковому контролі шляхом задавання додаткових запитань за відповідним матеріалом.

Відвідування семінарських занять є обов'язковим, їх пропуск автоматично знижує підсумкову оцінку за курсом, оскільки на відповідні семінари аспірант не отримує балів.

Політика академічної доброчесності визначається згідно з Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в Таврійському національному університеті імені В.І. Вернадського.

5.2. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Денна форма навчання

Поточний контроль												Підсумковий контроль	Сума
Розділ 1						Розділ 2							
C1.1	C1.2	C1.3	C1.4	C1.5	P2	C2.1	C2.2	C2.3	C2.4	C2.5	P2	30	100
5	5	5	5	5	10	5	5	5	5	5	10		

C1.1, C2.5 – семінари до тем розділів

P1, P2 – реферати до розділів

Заочна форма навчання

Поточний контроль					Підсумковий контроль	Сума
Розділ 1			Розділ 2			
C1.4	C1.5	TP1	C2.3	TP2	30	100
10	10	20	10	20		

C1.4, C2.3 – семінари до тем розділів

P1, P2 – реферати до розділів

5.3. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
80-89	добре	B	вище середнього рівня
75-79	добре	C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65	задовільно	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
30-59	незадовільно	FX	необхідне перескладання
0-29	незадовільно	F	необхідне повторне вивчення курсу

6. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

Не передбачено.

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Маклаков С.В. BPWin и Erwin. Case-средства разработки информационных систем. М.: Диалог-МИФИ, 2001.
2. Каменнова М.С., Громов А.И., Ферапонтов М.М., Шматалюк А.Е. Моделирование бизнеса. Методология ARIS. М.: Весть-МетаТехнология, 2001.
3. Боггс М., Боггс У. UML и Rational Rose 2002. М.: СОЛОН-Пресс, 2002.

Додаткові

1. Абчук В. А. Менеджмент: підручник / В. А. Абчук. — М. : Союз, 2006. — 463 с.
2. Дж. В.Ньюстром, Кейт Девис, Организационное поведение, С.Петербург, Питер, 2000. —447 с.
3. В. Г. Елиферов, В. В. Репин, Бизнес-процессы: регламентация и управление: Учебник. —М. : ИНФРА-М, 2006. — 319 с.
4. В. В. Репин, В. Г. Елиферов. Процессный подход к управлению. Моделирование бизнес-процессов. — 5-е изд. — М. : РИА «Стандарты и качество», 2007. — 408 с., ил. — (Серия «Практический менеджмент»).
5. В. А. Лапидус, Всеобщее качество (TQM) в российских компаниях : монография / В. А. Лапидус. — М. : ОАО «Типография новости», 2000. — 431 с.
6. Г. Р. Кремнев, Управление производительностью и качеством. — М. : ИНФРА, 2000. — 256 с.
7. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. — М. : «Дело», 1992. — 702 с.
8. Міжнародні стандарти ISO 9000:2007.
9. Нетепчук В. В. Управління якістю: інтерактивний комплекс навч.-мет. забезпечення / В. В. Нетепчук. — Рівне : НУВГП, 2007. — 134 с.
10. Р. Нортон, Д. Каплан. Система збалансованих показників ефективності / Р. Нортон, Д. Каплан. — М. : Вилис, 2004. — 428 с.
11. Питер Ф.Друкер, Задачи менеджмента в XXI веке. — М. : Вильямс, 2000. — 270 с.
12. Роббинс С. П. Менеджмент / С. П. Робинс, М. Коултер: перев. с англ. О. В. Медвідь; под ред. И. Н. Герчиковой. — 7-е изд., перераб. — М. : Изд. дом «Вильямс», 2007. — 880 с.
13. Ричард Б. Чейз / Производственный и операционный менеджмент. — М. : Издательский дом «Вильямс» 2001. —704 с.

14. Шаповал М. І. Менеджмент якості: Підручник. – К. : Знання, 2006. – 471 с.

Інформаційні ресурси

1. Сервер Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.rada.gov.ua/>
2. Ліга Бізнес Інформ [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.liga.net/>
3. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.nau.kiev.ua/>
4. Урядовий портал [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.kmu.gov.ua/>
5. Українське право [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.ukrpravo.com/>
6. Освітній портал «Економика. Соціологія. Менеджмент» [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.ecsocman.edu.ru>
7. Інститут економіки переходного періода [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.iet.ru>
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] - Режим доступу з: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Освітній портал «Экономическая школа» [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.economicus.ru>
10. Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.icps.kiev.ua>
11. Інститут економіки і прогнозування НАН України [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.ief.org.ua>
12. Бібліотека імені В.Вернадського. [Електронний ресурс]. - Режим доступу з: <http://www.nbu.gov.ua>